

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента, заступника директора Навчально-наукового інституту міжнародних відносин ім. Б. Д. Гаврилишина, доцента кафедри міжнародних економічних відносин Західноукраїнського національного університету
Живка Максима Андрійовича

на дисертаційну роботу Драпак Тетяни Ігорівни на тему: «Глобальні імперативи формування циркулярних ланцюгів доданої вартості», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Актуальність теми дослідження

Трансформація сучасної світової економіки дедалі більше визначається не лише традиційними факторами зростання, такими як капітал, праця чи технології, але й здатністю економічних систем ефективно управляти ресурсами в умовах їх обмеженості та зростаючого екологічного навантаження. Лінійна модель економічного розвитку, яка базується на принципах «видобуток – виробництво – споживання – утилізація», вичерпує свій потенціал, що проявляється у зростанні ресурсної залежності, посиленні екологічних ризиків та підвищенні вартості виробництва. За оцінками міжнародних організацій, обсяги споживання природних ресурсів у світі зростають швидше, ніж темпи економічного розвитку, що формує нові виклики для забезпечення довгострокової економічної стійкості. У цих умовах пошук нових моделей організації виробництва та споживання стає об'єктивною необхідністю. Одним із ключових напрямів відповіді на зазначені виклики є формування циркулярної економіки, яка передбачає максимальне збереження цінності ресурсів, їх повторне використання, переробку та інтеграцію у виробничі процеси. Особливого значення у цьому контексті набувають циркулярні ланцюги доданої вартості, які трансформують традиційні глобальні виробничі мережі, змінюючи логіку створення економічної цінності. Вони дозволяють не лише зменшити залежність від первинної сировини, але й створюють нові можливості для підвищення продуктивності, розвитку інновацій та формування конкурентних переваг на міжнародних ринках. У результаті циркулярні

ланцюги доданої вартості стають важливим елементом нової економічної архітектури світового господарства.

Водночас слід зазначити, що процеси формування циркулярних ланцюгів доданої вартості відбуваються під впливом широкого спектра глобальних імперативів, серед яких визначальними є екологічні, технологічні, інституційні, інвестиційні та геоекономічні чинники. Посилення міжнародної конкуренції за ресурси, розвиток «зеленої» політики, впровадження екологічних стандартів, цифровізація виробничих процесів та зростання ролі міжнародних угод у сфері сталого розвитку суттєво змінюють умови функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості. У цих умовах дослідження механізмів їх трансформації у циркулярному напрямі набуває не лише теоретичного, але й практичного значення. Особливої актуальності дана проблематика набуває для України, яка в умовах структурних дисбалансів економіки, високої ресурсоемності виробництва та значної залежності від експорту сировини потребує переорієнтації на нову модель економічного розвитку. Інтеграція у циркулярні ланцюги доданої вартості створює передумови для підвищення рівня доданої вартості в національній економіці, розвитку інноваційних секторів, залучення інвестицій та посилення позицій країни у міжнародному поділі праці. Водночас це потребує комплексного наукового обґрунтування відповідних механізмів, інструментів та стратегій.

Дослідження теми є актуальним також у контексті зростаючого інтересу до сталого розвитку та формування «зеленої» економіки. Результати таких досліджень можуть бути використані для розробки ефективної економічної політики, спрямованої на підвищення ресурсної ефективності, розвиток циркулярних бізнес-моделей та інтеграцію національної економіки у глобальні виробничі мережі нового типу. Крім того, вони сприяють формуванню наукового підґрунтя для прийняття управлінських рішень на рівні держави та бізнесу. Отже, актуальність теми дослідження визначається необхідністю наукового осмислення процесів трансформації глобальних ланцюгів доданої вартості під впливом циркулярної економіки, а також важливістю формування ефективних механізмів інтеграції національних економік у нову систему

міжнародних економічних відносин. Вивчення цієї проблематики дозволяє не лише розширити теоретичні уявлення про сучасні економічні процеси, але й створює практичні передумови для підвищення конкурентоспроможності економік у глобальному середовищі.

З огляду на вищевикладене, дисертаційна робота, виконана Драпак Тетяною Ігорівною на тему «Глобальні імперативи формування циркулярних ланцюгів доданої вартості», є актуальною, своєчасною та такою, що має вагоме теоретичне і практичне значення.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету та безпосередньо пов'язане з реалізацією фундаментальних і прикладних наукових проєктів, спрямованих на дослідження трансформації економіки в умовах глобальних викликів, формування циркулярної моделі розвитку та інтеграції України у світове господарство, зокрема: «Становлення альянсу Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та України як Вишеградської п'ятірки: контекст регіональної економічної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0119U100528), «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (0121U109485), «Домінанти управлінського обліку в умовах діджиталізації для забезпечення економічної безпеки України у воєнний і післявоєнний періоди» (0123U101580), «Концепція відбудови та зеленої реконструкції України» (0124U000003), «Соціально-економічні імперативи циркулярної економіки в умовах війни та післявоєнного відновлення України» (0126U002210), а також роботи з надання науково-професійних послуг «Сучасні мейнстріми глобального розвитку: економічні, екологічні, соціальні та військові чинники».

Особистий внесок дисертанта в отриманих наукових результатах

Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому автором особисто розроблено теоретико-методичні засади формування циркулярних ланцюгів доданої вартості в умовах трансформації глобальної

економіки, а також обґрунтовано прикладні підходи до інтеграції національної економіки у відповідні ланцюги. У процесі дослідження здобувачем сформовано авторське бачення впливу глобальних імперативів на трансформацію сучасних моделей створення вартості та визначено напрями підвищення економічної ефективності функціонування циркулярних систем. Усі наукові ідеї, теоретичні узагальнення, методичні підходи, результати емпіричного аналізу, висновки та практичні рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, належать особисто здобувачу. Автором самостійно проведено аналіз сучасних теоретичних концепцій циркулярної економіки, розроблено методику оцінювання участі країн у циркулярних ланцюгах доданої вартості, здійснено емпіричні розрахунки та сформовано стратегічні напрями інтеграції України у глобальні економічні процеси.

Внесок здобувача у колективно опубліковані наукові праці конкретизовано у переліку публікацій, у дисертаційній роботі використано лише ті результати, які отримані автором особисто або у співавторстві з чітким визначенням його наукового доробку. Рівень особистого внеску дисертанта є достатнім та відповідає вимогам, що ставляться до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Драпак Тетяни Ігорівни дає змогу констатувати належний рівень проведеного дослідження, його логічну завершеність та наявність наукової новизни. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій базується на використанні сучасних економічних теорій, зокрема глобальних ланцюгів доданої вартості, основних концептів та принципів циркулярної економіки, ресурсної теорії, а також на працях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців.

З метою досягнення поставленої мети автором використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких: методи теоретичного узагальнення, системного та структурного аналізу, історичного підходу, економіко-статистичні методи, методи візуалізації та інтерпретації

даних. Використання зазначених методів забезпечило належний рівень достовірності отриманих результатів та дозволило сформувавши цілісне уявлення про процеси формування циркулярних ланцюгів доданої вартості.

У першому розділі дисертації розкрито теоретико-методологічні засади дослідження. Зокрема, висвітлено генезис теоретичних підходів до формування глобальних ланцюгів доданої вартості (с. 12–28), здійснено теоретичну ідентифікацію концепції циркулярної економіки (с. 29–45), а також досліджено еволюцію підходів до формування циркулярних ланцюгів вартості в умовах глобалізації (с. 46–60). Заслуговує на увагу авторський підхід до трактування циркулярних ланцюгів доданої вартості як багатовимірної економічної системи, що поєднує економічні, екологічні та соціальні компоненти (с. 52–55). У результаті встановлено, що циркулярні ланцюги формуються під впливом комплексної взаємодії глобальних імперативів, серед яких ключовими є ресурсні, технологічні та інституційні фактори (с. 57–59).

У другому розділі дисертаційної роботи проведено ґрунтовний емпіричний аналіз процесів формування циркулярних ланцюгів доданої вартості. Досліджено рівень використання вторинних матеріалів у країнах ЄС (с. 62–75), проаналізовано особливості інтеграції країн у глобальні циркулярні ланцюги через торгівлю проміжними товарами (с. 76–89), а також здійснено оцінку ролі інноваційних та інституційних факторів у формуванні циркулярної економіки (с. 90–105). В роботі обґрунтовано, що рівень циркулярної інтеграції економік значною мірою залежить від ефективності державної політики, інвестиційної активності та рівня технологічного розвитку (с. 98–101). Особливу цінність становить порівняльний аналіз позицій України та країн ЄС, який дозволив виявити існуючі диспропорції та визначити ключові бар'єри інтеграції (с. 102–104).

У третьому розділі автором обґрунтовано перспективні напрями інтеграції України у глобальні циркулярні ланцюги доданої вартості. Зокрема, визначено стратегічні пріоритети розвитку циркулярної економіки (с. 108–118), запропоновано механізми стимулювання інноваційної діяльності у сфері ресурсоефективності (с. 119–130), а також розроблено підходи до формування

циркулярних бізнес-моделей (с. 131–145). В роботі аргументовано, що інтеграція України у циркулярні ланцюги доданої вартості сприятиме підвищенню рівня доданої вартості в економіці, зменшенню ресурсної залежності та зміцненню конкурентних позицій на міжнародних ринках (с. 138–142).

Мета дослідження повністю відповідає темі дисертаційної роботи. Об'єкт і предмет дослідження чітко визначені та достатньо розкриті у структурі та змісті роботи. Отримані результати дослідження, висновки та рекомендації є достовірними, логічно обґрунтованими та підтверджені достатньою кількістю наукових публікацій у фахових виданнях, а також апробацією результатів на міжнародних науково-практичних конференціях. Таким чином, зміст та структура дисертаційної роботи повністю відповідають її назві, меті та поставленим завданням. Наукові положення викладені послідовно, логічно, а висновки та рекомендації ґрунтуються на результатах проведеного дослідження.

За структурою та оформленням дисертаційна робота відповідає сучасним вимогам до оформлення наукових досліджень, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Сукупність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі, а також їх теоретичне і практичне значення дають підстави зробити висновок про її завершеність, цілісність та належний рівень наукової обґрунтованості кваліфікаційної роботи Драпак Тетяни Ігорівни.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

До найбільш вагомих результатів, що характеризують наукову новизну дослідження, можна віднести:

– вперше обґрунтовано та емпірично перевірено вплив глобальних економічних імперативів на формування циркулярних ланцюгів доданої вартості, що дозволило визначити ключові детермінанти їх розвитку, серед яких економічна свобода, інвестиційна відкритість, технологічні інновації,

ефективність державного управління та рівень інтеграції у міжнародні економічні процеси;

– запропоновано концептуальну модель формування циркулярних ланцюгів доданої вартості, яка базується на поєднанні економічних, екологічних та інституційних компонентів і передбачає інтеграцію процесів виробництва, споживання, повторного використання та переробки ресурсів у єдину систему створення економічної цінності;

– удосконалено теоретичні підходи до визначення глобальних імперативів розвитку економіки шляхом їх доповнення складовими ресурсної ефективності, екологічної стійкості, інноваційності та резильєнтності, що дозволяє розглядати циркулярну економіку як ключовий чинник трансформації сучасного світового господарства;

– розвинуто методичний підхід до оцінювання участі країн у циркулярних ланцюгах доданої вартості на основі системи індикаторів, що включає показники використання вторинних матеріалів, ресурсної продуктивності, інноваційної активності та інтеграції у міжнародні виробничі мережі;

– поглиблено наукове розуміння сутності циркулярних ланцюгів доданої вартості як багаторівневої економічної системи, що поєднує процеси створення, трансформації та відтворення доданої вартості в умовах обмеженості ресурсів;

– визначено особливості формування циркулярних ланцюгів доданої вартості в умовах глобальної економічної трансформації, що дозволило виокремити ключові бар'єри їх розвитку, зокрема інституційні обмеження, недостатній рівень інноваційної активності та низький рівень інтеграції у міжнародні ринки;

– запропоновано стратегічні напрями інтеграції України у глобальні циркулярні ланцюги доданої вартості, що включають розвиток циркулярних бізнес-моделей, стимулювання інноваційної діяльності, підвищення ресурсної ефективності та гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами;

– проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку циркулярної економіки у країнах ЄС та Україні, що дозволило визначити рівень відставання

національної економіки та окреслити перспективи її інтеграції у глобальні виробничі системи нового типу.

Отже, можна констатувати, що основні наукові положення, результати та висновки дисертаційної роботи Драпак Тетяни Ігорівни мають наукову новизну, є обґрунтованими та відповідають сучасному рівню розвитку економічної науки.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичні результати проведеного дослідження полягають у розвитку наукових підходів до формування циркулярних ланцюгів доданої вартості в умовах трансформації глобальної економіки, обґрунтуванні ключових напрямів їх розвитку, а також у вдосконаленні методичних засад оцінювання участі національних економік у таких ланцюгах. У дисертаційній роботі сформовано концептуальні положення щодо впливу глобальних імперативів на трансформацію системи створення доданої вартості, розроблено підходи до інтеграції економік у циркулярні виробничі мережі та запропоновано стратегічні напрями розвитку циркулярної економіки.

Результати дослідження мають прикладний характер, а основні теоретичні положення щодо формування циркулярних ланцюгів доданої вартості, підвищення ресурсної ефективності, розвитку інноваційних підходів та інтеграції у глобальні економічні процеси можуть бути використані у практичній діяльності органів державного управління, суб'єктів господарювання, а також у подальших наукових дослідженнях. Запропоновані у роботі рекомендації можуть слугувати основою для розроблення стратегій економічного розвитку, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її адаптацію до сучасних глобальних викликів.

Повнота викладення основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Результати кваліфікаційної роботи опубліковані у 15 наукових працях загальним обсягом 5,6 д. а. (з яких особисто автору належать 3, 025 д. а.), у тому числі: 6 праць – у наукових фахових виданнях і 9 публікацій апробаційного характеру.

Особисто Драпак Т. І. належать наукові ідеї дослідження, теоретичні узагальнення, методичні розробки, результати емпіричного аналізу, а також сформульовані висновки та рекомендації, що виносяться на захист і відображені у відповідних публікаціях.

Профіль наукових видань, у яких опубліковано результати дослідження, а також зміст наукових праць повністю відповідають встановленим вимогам щодо повноти висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». Опубліковані матеріали достатньою мірою відображають основні положення, наукову новизну та практичну значущість проведеного дослідження.

Оцінка структури дисертації

Структура дисертаційної роботи Драпак Тетяни Ігорівни є цілісною, логічно побудованою та комплексною, що забезпечує послідовне розкриття теми дослідження від теоретичних засад до прикладних рекомендацій. Оформлення роботи відповідає вимогам, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 219 сторінок. У роботі міститься 44 таблиці, 29 рисунків, 20 додатків. Список використаних джерел налічує 220 найменувань, що свідчить про ґрунтовну опрацьованість теоретичного та емпіричного матеріалу.

Структура дисертації відповідає логіці наукового дослідження, у першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади формування циркулярних ланцюгів доданої вартості, у другому розділі здійснено емпіричний аналіз процесів їх розвитку в глобальному економічному середовищі, у третьому розділі обґрунтовано практичні напрями інтеграції України у відповідні ланцюги. Така побудова забезпечує цілісність дослідження та дозволяє повною мірою реалізувати поставлену мету і завдання.

Висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані здобувачем за результатами дослідження, є логічно узгодженими з викладеним матеріалом,

містять елементи наукової новизни та мають значну цінність для розвитку теоретичних і методичних положень економічної науки, а також практики формування циркулярної економіки та інтеграції національних економік у глобальні ланцюги доданої вартості.

Мова та стиль викладення

Дисертаційна робота Драпак Тетяни Ігорівни підготовлена українською мовою. Стиль викладення матеріалу є науковим, що проявляється у логічній послідовності розкриття змісту розділів і підрозділів, чіткості та однозначності трактування основних дефініцій і категорій, а також у взаємозв'язку мети, завдань, наукової новизни та висновків дослідження.

Текст дисертації характеризується системністю викладу, аргументованістю суджень і об'єктивністю аналізу. Автор демонструє вміння коректно використовувати наукову термінологію, формувати узагальнення та висновки на основі проведеного теоретичного й емпіричного дослідження. Виклад матеріалу відзначається достатнім рівнем академічної культури, послідовністю аргументації та дотриманням норм наукового стилю.

Загалом мова та стиль викладення відповідають вимогам, що ставляться до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», і забезпечують належне сприйняття результатів дослідження.

Відповідність кваліфікаційної роботи паспорту спеціальності, за якою вона подається до захисту

За змістом та оформленням дисертаційна робота Драпак Тетяни Ігорівни на тему «Глобальні імперативи формування циркулярних ланцюгів доданої вартості» повністю відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема: паспорту спеціальності 051 – «Економіка», галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»; вимогам, визначеним «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44; а також вимогам до оформлення

дисертаційних робіт, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40.

Тематика дослідження, його структура, методологічний інструментарій та отримані результати відповідають предметному полю спеціальності 051 «Економіка», зокрема в частині дослідження закономірностей розвитку світової економіки, трансформації глобальних ланцюгів доданої вартості, підвищення ресурсної ефективності та формування сучасних моделей економічного розвитку.

Зміст дисертації повною мірою відображає актуальні напрями економічної науки, пов'язані з розвитком циркулярної економіки, глобалізаційними процесами та інтеграцією національних економік у світове господарство, що підтверджує її відповідність заявленій спеціальності та встановленим вимогам до дисертаційних досліджень.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Текст дисертаційної роботи Драпак Тетяни Ігорівни за результатами перевірки на наявність текстових запозичень не містить неправомірних запозичень без належного посилання на джерела та відповідає принципам академічної доброчесності. Усі використані в роботі наукові положення, ідеї, статистичні дані та інші матеріали супроводжуються відповідними посиланнями на джерела.

Оформлення цитувань та бібліографічних посилань здійснено з дотриманням встановлених вимог та норм законодавства України про авторське право і суміжні права. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Поряд із важливими науковими здобутками, позитивною оцінкою змісту та належним рівнем оформлення дисертаційної роботи доцільно зазначити наявність окремих зауважень і дискусійних положень, які можуть бути підґрунтям для подальшого розвитку дослідження:

1) Автором здійснено теоретичну ідентифікацію концепції циркулярної економіки та її взаємозв'язку з глобальними ланцюгами доданої вартості (с. 29–

45), що формує міцну основу дослідження. Водночас доцільно було б більш глибоко розкрити механізми практичного застосування зазначених концепцій у контексті формування економічної доданої вартості, зокрема через аналіз конкретних бізнес-моделей або галузевих кейсів.

2) У роботі досліджено еволюцію циркулярних ланцюгів доданої вартості та обґрунтовано їх роль у трансформації сучасних економічних систем (с. 46–60). Проте варто було б більш детально проаналізувати економічні результати впровадження циркулярних моделей, зокрема вплив на продуктивність, рентабельність та структуру витрат підприємств.

3) Автором проведено емпіричний аналіз розвитку циркулярної економіки та інтеграції країн у відповідні ланцюги (с. 62–89), що дозволило виявити ключові тенденції та диспропорції. Разом з тим, доцільним було б розширити аналіз шляхом використання більшої кількості порівняльних кейсів або прикладів трансформації національних економік під впливом циркулярних процесів.

4) У третьому розділі автором окреслено стратегічні напрями інтеграції України у глобальні циркулярні ланцюги доданої вартості (с. 108–130). Разом з тим, доцільно було б доповнити запропоновані підходи більш детальним економічним обґрунтуванням їх реалізації, зокрема з урахуванням ресурсних, фінансових та інституційних обмежень.

5) У роботі сформульовано підходи до розвитку циркулярних бізнес-моделей (с. 131–145), однак було б доцільно навести більше прикладів успішного впровадження таких моделей на практиці, що дозволило б підсилити прикладну цінність дослідження.

Загалом зазначені дискусійні положення та зауваження мають рекомендаційний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, її наукової значущості та практичної цінності, а також підтверджують перспективність подальших досліджень у даному напрямі.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Драпак Тетяни Ігорівни на тему «Глобальні імперативи формування циркулярних ланцюгів доданої вартості», представлена

на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам. Робота виконана на належному теоретичному та методичному рівні, має наукову новизну, а також вагоме практичне значення. Тему дисертаційного дослідження розкрито повною мірою, поставлені мета і завдання досягнуті.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає підстави зробити висновок, що представлена дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її автор – Драпак Тетяна Ігорівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент, заступник
директора Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин ім. Б. Д. Гаврилишина,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Західноукраїнського національного університету

Максим ЖИВКО

Підпис	<i>Максим Живко</i>
Завіряю:	
НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ	<i>Алла Семик (СД)</i>